

TÜRK LEHÇELER SÖZLÜKLERİNDE SOMUTLAŞTIRMA YOLUYLA YAPILMI RENK ADLARI

The Color Names Made Through Concreteness
in Turkish Dictionaries of Dialects

Salim KÜÇÜK*

Özet

Her milletin kendine özgü bir kavram ve dil içi dünya görüşüdür. Renk adlandırmaları da bu dünyanın küçük, ancak anlamlı ve gerekli bir parçasıdır. Türkçe, renkler yönünden zengin bir dil olmakla birlikte bu zenginlik nitelik ve nicelik olarak ortaya konulamamış ve gereği gibi değerlendirilememiştir.

Türkiye Türkçesinde somutlaştırma hareketiyle üretilen renk adlarından yola çıkarak Türk lehçeleri sözlüklerindeki somutlaştırma yoluyla yapılmış renk adlarının incelemeyi amaçlayan bu çalışmada öncelikle Türkiye Türkçesinin zenginliğine ortaya konulmuştur. Böylece diğer lehçelerle Türkiye Türkçesi arasında karşılaştırma yapma imkânı sağlanmıştır. Standart dili kapsayan bu çalışmada Türkiye Türkçesi içinde aşzlar dikkate alınmıştır.

Buna göre Ouz Grubu lehçeleri içerisinde somutlaştırma yoluyla yapılmış renk adları yönünden en zengini ve en sistemlisi Türkiye Türkçesidir. Onu Azerbaycan Türkçesi izlemektedir. Uygur-Karluk Grubunda Uygur Türkçesi; Kıpçak Grubunda Kazak, Tatar ve Kırım Türkçeleri; Sibirya Grubunda ise Hakas Türkçesi en zengin lehçedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, somutlaştırma, renk adları, lehçeler, sözlükler.

Abstract

Each community has its own concept and a point of view about its language. Naming the colors is therefore the inevitable, meaningful and a little part of this view. Despite having a rich concept of color, this richness of color in contemporary Turkish hasn't been adequately studied and evaluated in terms of quality and quantity.

Starting out examining the names of the colors produced by making use of the nature this study has aimed at studying the act of concretizing the color names in Turkish dictionaries of dialects. By this aim the richness of Turkey Turkish has been priorly determined in the concrete. Thus an opportunity for making comparisons with other dialects has been supplied. This study has included the dialects having standard languages and the dialects out of Turkey Turkish hasn't been taken into account.

According to this, Turkey Turkish is the richest and the most systematic dialect within the dialects of Ouz in terms of the color names made through concretizing from the

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ö retim Üyesi, sakucuk@hotmail.com

Salim KÜÇÜK

nature. Azerbaijan Turkish follows it. The richest dialects are Uigur Turkish in Uigur-Karluk group, Kazak, Tartar and Bashkir in Kipchak group and the Khakas in the Siberia group.

Key Words: Turkey Turkish, concreteness, color names, dialects, dictionaries.

Giri

Türkler renk adlandırmalarında genellikle aya balı somut bir anlatıma yönelmiş bu amaçla dardaki çeitli nesnelere yararlanmışlardır (Aksan 1995: 453, 1999: 59). Renk tonlarındaki canlı ve canlı anlatım bunun açık bir örneğidir. Türkçenin dardaki nesnelere yola çıkarak benzetme ve somutlaştırma yoluna burması söz varlığının önemli bir kısmının da ve dş dünyayla ilgili olması neden olmuştur (Korkmaz 2010: 41). Türkçenin dardan hareketle somutlaştırmaya dayalı bir anlatıma yönelmesinde Türklerin tarih boyunca ayla iç içe yaşamalarının, tarım ve hayvancılıkla uamalarının; maddi kültürle ilgili olarak çevreye kili bitki örtüsü, hayvanlar, yiyecekler vb. nesnelere de önemli bir payı bulunmaktadırdır (Aksan 1999: 59).

Ad bilimin inceleme alanına giren ve tür adları içerisinde de erlendirilmesi gereken renkler, farklı toplumlar tarafından ike biçimlerde adlandırılmıştır. Renk adları yönünden Türkçe son derece zengin bir dildir. Örneğin renk bildiren sıfatlar Hint-Avrupa dillerine göre daha zengindir ve Türkçede renk tonları büyük biritlik gösterir. •Bir ba ka deyi le Türk•ün dünyası da uluslarınskinden çok daha renklidir.Ž (Aksan 1999: 60).

Açık, koyu, mat, kirli, pastel, tolu. sıfatlarla oluşturulmuş renk adlarının dikkate alınması bu çalışmada genel olarak yazış dili hâlindeki 20 lehçeye; Türkiye Türkçesi (Türkiye•de Halk Azından Derleme Sözlüğü 1963-1982, Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü 1968, Aydoğan ve Aydın 1995:50, Aksan 1995: 453, Kaymaz 1997, Aksan 1999: 59, 125, Türkçe Sözlük 2005), Azerbaycan Türkçesi (RTL 1928, RTL 1929, Orucov 1966, Orucov 1980, Orucov 1983, Orucov 1987, KTL 1991, Develi 1992, Hacalo lu 1992, Altaylı 1994, Hacşyeva vd. 1995, Hacşyeva vd. 1999, Akdoğan 1999, Heyet 2003), Gagavuz Türkçesi (Gaydarci vd. 1973, Gaydarci vd. 1991, Baskakov 1991, Özkan 1996, Baboğlu ve Baboğlu 1998), Türkmen Türkçesi (Türkmen Dilinin Sözlüğü 1962, Çeneli 1982-1983, Tekin 1995, Kara 2000), Özbek Türkçesi (Borovkov vd. 1959, KTL 1991, Yusuf 1993, Yusuf 1994, Nizameddin ve Yaman 1993, Yaman ve Mahmud 1998), Yeni Uygur Türkçesi (Hadçip 1968, Tuzguçi 1968, Necip 2005), Tatar (Kazan-Kışım) Türkçesi (TTAS 1977-1979-1981, KTL 1991,

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somutlaşma Yoluyla Yapılmış Renk Adları

Açşkgöz ve Ganiyev 1997, Ganiyev vd. 1997, TTS 1997, Ahmetyanov 1998, Kakuk ve Baskı 1999, Rebi 2004, Öner 2009), kurt Türkçesi (KTLS 1991, Agiev vd. 1993, Uraksin 1996, Zeynullina 1996, Hasanov ve Hasanov 1997) Kırgız Türkçesi (Abduldaev ve sav 1984, Seydakmatov 1988, Oruzbaeva vd. 1988, Yudahin 1988, KTLS 1991, Yudahin 1994, Aksu ve Işık 1997, Gülensoy ve Sabayeva 2004, Cumakunova 2005), Kazak Türkçesi (Kenesbaev 1959, Kenesbaev 1961, Musabaev 1978, Musabaev 1981, mail •Tarihsiz•, Kenesbayev vd. 1984, Tamir 1989, KTLS 1991, Koç vd. 2003, Bayniyazov ve Bayniyazova 2007), Nogay Türkçesi (Baskakova 1963), Kumuk ve Balkar Türkçesi (Magomedov 1969, Dan •Tarihsiz•, Nemeth 1990, Karmokov ve Gurtuev 1992), Karay-Malkar Türkçesi (Tavkul 1989, Goçiyeva ve Suyunçev 1989, Pröhle 1991, Güzelanş 1996, Tavkul 2000, Güzelanş 2000), Karayim Türkçesi (Baskakova vd. 1974, Kowalski 1996, Levi 1997), Yakut (Saha) Türkçesi (Korkina vd. 1972, Afanasev vd. 1976, Vasiliev 1995), Çuva Türkçesi (Arško lu ve Kuular 2003), Hakas (Abakan) Türkçesi (Arško lu 2005, Naskali vd. 2007), Altay Türkçesi (Baskakov ve Taçakakova 1999), Çuva Türkçesi (Egorov 1964, Bayram 2007) ve Halaç Türkçesi (Doerfer ve Tezcan 1980) ait sözlüklerde ve çitli eserlerde doadan somutlaşma yoluyla yapılmış renk adları incelenmiştir.

Buna göre genel olarak Türkçede edan somutlaşma yoluyla yapılmış renk adlarının daha çok yiyecek, içecek, bitki adı, hayvanlar, madenler, nesnelere, özel adlar, gökle ilgili adlandırmalar, maddelerle ilgili adlandırmalar, tabiatla ilgili adlandırmalar, organ adları, hastalık adları, dini kavramlar, meslekler, zaman ve cafi kavramlara baş olarak olu turuldu u tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesi ile diere lehçeler arasında somutlaşma yoluyla yapılmış renk adlandırmalarında benzerliklerin yanında farklılıkların da oldu u ve bu farklılıkların bir kısmının Rusçada tespit edilmiştir. öyle ki Türkçenin bir lehçesinde yazış dilinde yer alan bir renk adı tarifeye, kültür ve dilin etkisiyle diere lehçelerle farklı veya benzer nitelikler taşımaktadır. Örneğin hemen hemen bütün lehçelerde altın, zümrüt, gümüş, bakır, bronz, kuru, turmalin vb. değerli elementlerden yararlanılarak somutlaşma yapılmıştır. Azerbaycan Türkçesinde ne rengini karşılamak için albalık Karaim Türkçesinde fi ne, Yakut Türkçesinde vi nebay sözcüklerinin kullanıldığı görülür. Albalık Türkçe, vi ne ise Slavcadır. Yine Rusçada kaşmıza çşkarancevşy (portakal rengi), lilovşy (leylaki, leylak rengi), sirenevşy (leylaki, leylak rengi), bordovşy (arabi, bordo, fes rengi), kremovşy (krem rengi) vi nevşy (vi ne rengi) gibi kullanımlar farklı olarak

Salim KÜÇÜK

Türkiye Türkçesinde gördüğümüz ve diğer lehçelerde de karşısına çıkan nispetinin kullanıldığı renk adlarının tartışılmaktadır.

A. Somutla İşleme Yoluyla Yapılmış Renk Adlarının Lehçelere Göre Dağılımı

1. Beslenme Kültürüyle İlgili Renk Adları

1.1. İnsanlarla İlgili Kavramlar

1.1.1. Yiyecekler

1.1.1.1. Sebzeler

Türkiye Türkçesi: domates kırmızı, kabak rengi, kök kırmızı, marul yeşil, patlıcan moru (patlıcan rengi, patlıcani), salatalık yeşil, soğan kabuğu (soğan), turp filizi.

Azerbaycan Türkçesi: badmcan (patlıcan rengi), sebze (sebze rengi, yeşil).

Özbek Türkçesi: sabz (sebze rengi, yeşil).

Yeni Uygur Türkçesi: çeyze re (patlıcan rengi).

Bağdat Türkçesi: ki er töse (havuç rengi).

Nogay Türkçesi: morkov (havuç rengi, turuncu).

Hakas Türkçesi: morkov öng (havuç rengi, turuncu).

1.1.1.2. Meyveler

Türkiye Türkçesi: Ankara armudu yeşil, avakado yeşil, ayva rengi, böğürtlen siyah, can eriyeli, çala rengi, çala yeşil, çilek pembesi, gövez (yeşil çürüme rengi, gök mavisi rengi), incir moru, karpuz kabuğu yeşil, kavuniçi, kayısı kırmızı, kestane dorusu, kestane karası, kestane kırmızı, kestane rengi, limon sarısı, limoni, limonkütü, nar kırmızı, narkabı kırmızı, narkabı pembesi, pimi ayva (ayva pembesi), portakal rengi (portakali), eftali çiçeği rengi, üzüm yeşil, vişne çürüme (vişne rengi).

Azerbaycan Türkçesi: albalı rengi (vişne rengi), garpş (karpuz rengi), hurmayş (hurma rengi), kestane rengi, albalı

rengi (kestane rengi),portugali/narşncı(portakal rengi),suma ş (sumak rengi).

Gagavuz Türkçesi: kestene boyak(kestane rengi),kşbrşçilek rengi),portakallş/turuncu(portakal rengi).

Türkmen Türkçesi: hurmayş(hurma rengi),narşncı(nar rengi).

Özbek Türkçesi: limon (limon rengi, limon sarışsı).

Yeni Uygur Türkçesi: bé ir/be ir re (kestane rengi, vne rengi), hurma re (hurma rengi, kestane rengi),kşzguç serik re /sebzi re (turuncu, portakal rengi, portakali).

Tatar Türkçesi: apelsin/eflisun tös (portakal rengi), ciren/kşzgşlt-sarş tös/kar/sargşlt-kören tösle(kestane rengi), koba kşzşl/ciren kşzşl(kestane kşzşl),mon sarş(limon rengi, limon sarışsı).

Ba kurt Türkçesi: akhşl horo/buz(kestane rengi),eflisun tös/kşzşlt sarş tös(portakal rengi, kavuniçi)limon harşhş/limon tösö(limon rengi).

Kışrgşz Türkçesi:açşk kürö (kestane rengi),kaçkul/koçkul/kara koçkul/koçkul kşzşvi ne rengi),kşzgşlt sarş tös/koçkul sarş tös (portakal rengi, portakali),kşzgşlt sarş(kavuniçi).

Kazak Türkçesi: kşzşlt sarş tös(portakal rengi)ko şr kşzşl tös (nar çiçe i rengi), koyu kşzşl tös(vi ne çürü ü), külgın tüstes kşzş(gövezî),sar şlt tös/aşk koşr tös(kestane rengi).

Nogay Türkçesi: limon (limon sarışsı).

Kumuk ve Balkar Türkçesi: boyamş/nefti tös(kestane rengi), kongur tös(kestane dorusu, kestane rengi)pr (kestane kşzşlş), narşncı(portakal rengi, portakali).

Karaçay-Malkar Türkçesi: şalkoet

Kyngın(Şengal(i))-10 [(lim)19.1(onn/k)11 sarışsı)10.7(ş)-2.4

Salim KÜÇÜK

Hakas Türkçesi: ke

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somut İsimlerle Yapılan Renk Adları

Karaçay-Malkar Türkçesi: sapran/sapşra (safran rengi).

Karayim Türkçesi: zafran (safran rengi).

1.1.1.6. Et Ürünleri

Türkiye Türkçesi: biftek kırmızı.

1.1.1.7. Hazır Yiyecekler

Türkiye Türkçesi: akide pembesi, bonbon pembesi, çikolata rengi, pekmezköpü, sakız rengi, sakız sarı, şeker pembesi, ekerrenk, tahin rengi (tahinî).

Tatar Türkçesi: suş (ekerrenk).

Ba kurt Türkçesi: hşvş (ekerrenk).

Kırgız Türkçesi: salkın/suuş (ekerrenk).

1.1.1.8. Doğal Yiyecekler

Türkiye Türkçesi: balköpü, bal rengi, çarpılmış yumurta sarısı, yumurta sarısı, zeytin rengi, zeytin siyahı, zeytin yeşili, zeytuni.

Azerbaycan Türkçesi: yumurta ağs, yumurta sarısı, zeytunî

Gagavuz Türkçesi: sarş/yumurta sarısı

Türkmen Türkçesi: zeytun (zeytin rengi) /F1 1 Tf .3802uü6k4(çes)1031(i:)]TJ478(z)11.Kumuk ve B8.1(2(-.3.7(u.3(ü))]TJ /F)6.3 z]13]: 1018 Tw [(ku)14.1(yşm)17,

Salim KÜÇÜK

Karaçay-Malkar Türkçesi: bal bet (bal rengi), gakkšnš sarššš (yumurta sarššš).

Karayim Türkçesi: agš yšmrthanšn/agš yumurtanšn/yšmrthanšn agš/yemertka agš (yumurta akš), sarššš yšmrthanšn/sarššš yumurtanšn (yumurta sarššš).

Hakas Türkçesi: kic r/nšmrha aš (yumurta akš) pos (yumurta sarššš).

Halaç Türkçesi: yumurka akiri (yumurta sarššš) yumurka hirüni (yumurta akš).

1.1.2. çecekler

1.1.2.1. Sıcak çecekler

Türkiye Türkçesi: kahverengi.

Azerbaycan Türkçesi: gehveyi/kahverengi

Gagavuz Türkçesi: kafe/kofe (kahverengi), kšzgšld/mor (kahverengi).

Özbek Türkçesi: kahvarang/kahvereng/kofe (kahverengi).

Yeni Uygur Türkçesi: bé ir/be ir re (kahverengi) kehva re (kahverengi).

Tatar Türkçesi: kofi tösli/kongšrt (kahverengi), kören (kahverengi) kongšrt/kongšrt töstele (kahverengi).

Ba kurt Türkçesi: horo/kafe tösli (kahverengi), kören tös (kavurulmu)

Salim KÜÇÜK

Yeni Uygur Türkçesi: çeyze re (leylak rengi),karamtu gök(çivit mavisi), kşzguç köküre (leylak rengi).

Ba kurt Türkçesi: kük tös(çivit mavisi, çividi, çivit rengi, meneke rengi ile gök mavisi arasındaki renk),ren tös(leylak rengi).

Kşrgşz Türkçesi:şmşrkay(erguvani, erguvan rengi),kşzgşlt kögşlipa gülü (leylaki, leylak rengi),kök(çivit mavisi).

Kazak Türkçesi: kara kök/nil kara kök/kökpek/nil kök/şmkay kara kök (çivit mavisi, çividi),küngirt kşzş(erguvan rengi, erguvani).

Karaçay-Malkar Türkçesi: köbdürevüz bet/tşrmaq(çivit mavisi).

Karayim Türkçesi: ipkin/yepkin/yipkin (erguvan rengi),kafuri/kamfora (kâfuri, kâfur rengi),mor (leylak rengi, leylak).

Yakut Türkçesi: ciren sibekkit(leylak rengi).

Halaç Türkçesi: banaf•, benef(leylak rengi).

2.1.2.Çiçekler

Türkiye Türkçesi: fulya sarşş, gelincik kşrmşzşş, gül kurusu (gül kurusu rengi), gül pembesi, gül rengi (gülgülü), karanfil yapşayeyili, lavanta mavisi, leylak moru, meneke moru (meneke rengi), mimoza sarşş, papatya sarşşnş, sardunya pembesi, yavzş

Azerbaycan Türkçesi: benefe renginde / beneyi / benöveyi / bönöveyi / menöve rengi(meneke rengi),gül renkli / gülreng / gülgez / gülgun / gülü (gül rengi) lalegun / lalereng(lale rengi)

Gagavuz Türkçesi:Gülgülü(gül rengi),meneve/meneva (meneke rengi).

Türkmen Türkçesi: meleve (meneke rengi).

Özbek Türkçesi: binaf a/binefe/gunafa/günefe rengi (meneke rengi, leylak rengi),nafarman-neferma(meneke rengi).

Yeni Uygur Türkçesi: gülnepe re (meneke rengi);gülre (gül rengi), halre (gül rengi),kşzguçgül rengi).

Tatar Türkçesi: mileü e tös/mileye tös(meneke rengi).

Ba kurt Türkçesi: al kşzşl(gül kşrmşzşşş)hşv kük/kuyş kören/kşzşl kük/kören kara/mileve tös(meneke rengi), emehe/emehe kara/kören kük (meneke rengi).

Kşrgşz Türkçesi:kşzşl-kök(meneke rengi).

Salim KÜÇÜK

Azerbaycan Türkçesi: horuzguyruu (kšrmšzš, kšpkšrmšzš, horuzi ibi rengi).

Yeni Uygur Türkçesi: ma re (ördekbaş rengi).

Kazak Türkçesi: koyu casš(ördekbaş rengi).

3.1.4 Memeliler

Türkiye Türkçesi: deve tüyü, fare grisi (sšçan kšřš, sšçan tüyü), fare tüyü; fildi i rengi (fildi i), fildi i sarššš, fildi siyahš; geyik kanš, sincabi (sincap grisi).

Kazak Türkçesi: sur tūs(sšçan kšřš).

3.2. Hava Hayvanlarš

3.2.1 Kuşlar

Türkiye Türkçesi: angudi, dudu yeli (papa an yeili), güvercinboynu, güvercingösü, kanarya sarššš, keklük ašakumru gösü, kumru tüyü, kuzguni, kuzguni siyah (kuzguni kara), turna gözü, turna kšřš, güvercinkanš kšrmšzššš.

Azerbaycan Türkçesi: kebûd/kebûd Ren (güvercin rengi).

Gagavuz Türkçesi: güvercin (güvercin rengi).

Karaçay-Malkar Türkçesi: kögürçün bet (güvercin rengi), kuma (tüy rengi).

Tuva Türkçesi: kuu (ku u rengi).

4. Madenlerle İlgili Renk Adlarš

4.1. Metaller

Türkiye Türkçesi: altın rengi (altuni, altın sarššš), altın yeili; bakır çalšš bakır kšzšš, bakır pašš, bakır rengi; çelik grisi, demir rengi (demiri), eski tunç rengi; gümügrisi, gümü karasš, gümü rengi (gümü i), gümü lü mavi; havagazš alevi mavisi, havagazš mavisi; kadminyum sarššš, kobalt mavisi, kömür karasš (kömür siyahš); krom sarššš, krom yeili; kur un beyazš, kurun grisi, kurun rengi (kuruni), kur unî mavi; maden mavisi, madenî beyaz; magnezyumî, metalik renk, okr sarššš; pas rengi, paslı sarš; serpiş sšrma rengi, veribenoz ye vermiyon kšrmšzššš.

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somuttırma Yoluyla Yapılmış Renk Adları

Azerbaycan Türkçesi: altun, demiri, guruni, gümüü, mis rengi (bakır rengi), pas rengi, polad (çelik rengi), tunç rengi.

Gagavuz Türkçesi: komur/kömür (kömür rengi).

Türkmen Türkçesi: gur un, kümüleç (gümü rengi), sarş (altın, pirinç veya bakır rengi), zerevan (altın rengi).

Özbek Türkçesi: bronza (tunç rengi), kur uni (kur un rengi).

Yeni Uygur Türkçesi: altun re (altın rengi), bronza (bronz rengi), kümü re (gümü rengi), polat re (çelik rengi).

Tatar Türkçesi: altınsınman/altıntös/altın-sarş/altın (altın rengi), bakır töse (bakır rengi), kömesınman/köm töse/aksıl so (gümü rengi), pulya (kur un rengi, kuruni).

Ba kurt Türkçesi: altın tös (altın rengi), bronza (bronz rengi), karaguskıl/kura töslö (kur uni, kur un renkli), kömö tös (gümü rengi).

Kırgız Türkçesi: altın sşyaktuu/altın tös/altun (altın rengi, altuni), korgo un tös/sur (kur un rengi, kuruni), kümü tös (gümü rengi).

Kazak Türkçesi: altın tös (altın rengi), kara sur tös (kur un rengi), kşzşlt sarş tös (bakır rengi), kola tös/kola tüstü kşr (tunç rengi, bronz rengi), temir tüstes/su (demir rengi, demiri).

Kumuk ve Balkar Türkçesi: bronza/domma (tunç rengi).

Karaçay-Malkar Türkçesi: altın bet (altın rengi), bagır bet/cez bet (bakır rengi), kşzşldşm sarş (altın sarı), demir bet (demir rengi).

Karayim Türkçesi: altınlı/altın renk (altın rengi), kümşli/gümü renk (gümü rengi).

Hakas Türkçesi: altın sarş (altın sarı).

4.2. Değerli Taşlar

Türkiye Türkçesi: kehribar sarı, lâl rengi; safir mavisi, safir rengi; turkuaz yeili, utremer (outremer) mavisi; zümrüdü ye (zümrüdi, zümrüt rengi, zümrüt yeili).

Azerbaycan Türkçesi: zümrüdü

Gagavuz Türkçesi: ultramarin (utremer mavisi, deniz mavisi).

Salim KÜÇÜK

Türkmen Türkçesi: lagl renk (yakut rengi), zümerret yaşı renk (zümrüt yeili rengi).

Özbek Türkçesi: yakut(yakut rengi)zumurrad(zümrüt rengi).

Kırgız Türkçesi: zšmšrštay/zšmšršt tūs/açşıl tūs (zümrüt yeili, zümrüdi).

Kazak Türkçesi: koyu kök/casıl tūs/kök-casıl tūs (zümrüt rengi, zümrüdi).

Hakas Türkçesi: malahit(malakit yeili).

4.3.Sşvşlar

Türkiye Türkçesi: petrol mavisi

Gagavuz Türkçesi:nefti (petrol rengi).

5. Nesnelere İlgili Renk Adları

5.1.Süs Eşyaları

Türkiye Türkçesi: emerot yeili; karmen kırmızı, karmen mavisi, karmen renkli; kına rengi, krem rengi, yaldız sarısı.

Azerbaycan Türkçesi: kremî (krem rengi), sürmeyî/sürmeî(sürme rengi).

Nogay Türkçesi: ak şil sarı(krem rengi).

Hakas Türkçesi: a amsıl sarı(krem rengi).

Yakut Türkçesi: krem(krem rengi).

5.2.Dokuma Eşyaları

Türkiye Türkçesi: canfes kırmızı/kadife laciverdi, bayrak rengi, çadşır, fes rengi.

Kazak Türkçesi: küre kırmızı/koyu kırmızı (fes rengi).

5.3.Cam Eşyaları

Türkiye Türkçesi: billur rengi, cam yeili (camgöbeği yeili, camgöbeği), kristal mavisi, mine mavisi.

5.4.Diğer Eşyalar

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somut İsimlerle Tanımlanan Renk Adları

Türkiye Türkçesi: boncuk mavisi, kibritî, mum sarımsı, mürekkep siyahı, piyano siyahı, sahtiyan siyahı, sak mavisi, suluboya mavisi, e mavisi, tebeir beyazı, barut mavisi (barut rengi, barudi, barut esmeri).

Azerbaycan Türkçesi: barut (barut rengi).

Kazak Türkçesi: a ş kök/kögildir tük (boncuk mavisi).

6. Özel Adlarla İlgili Renk Adları

6.1.Yer Adları

6.1.1.Şehir Adları

Türkiye Türkçesi: Bursa yeili, Edirne kırmızımsı, Karî, Sevr mavisi.

6.1.2.Ülke Adları

Türkiye Türkçesi: Çin kırmızımsı, İran kırmızımsı, Prusya mavisi, Saksonya mavisi.

6.2.Kişi Adları

Türkiye Türkçesi: Bismark renkli (Bismark kahverengisi), Van Dyck esmeri (Van dyke kahverengisi), Ecevit mavisi.

6.3.Millet Adları:

Türkiye Türkçesi: Çingene pembesi, Fransız mavisi, Hint sarımsı, Ye ili, Maya mavisi (Do an 2007: 39, 268), Türk çinisi ye (Türk ye ili).

7. Gökle İlgili Renk Adları

7.1.Gökyüzü Cisimleri

Türkiye Türkçesi: bulut grişi, gök mavisi(gök rengi, gökyüzü mavisi), gök taşı rengi.

Azerbaycan Türkçesi: asimani (gök rengi, gökyüzü rengi), göy âbi (gök rengi, gök mavisi).

Özbek Türkçesi: asman/osmon/semavi/samo (gök rengi).

Yeni Uygur Türkçesi: asmaniy (gök rengi, semavi), hava re (gök rengi, gök mavisi), kök (gök mavisi, hava), kökü re (gök mavisi, gök rengi).

Tatar Türkçesi: kök/kök (gökyüzü mavisi, gök rengi), zenger kök (gök mavisi, gökyüzü mavisi).

Salim KÜÇÜK

Ba kurt Türkçesi: kölhşv tös/kügelyem/kükhel(gök rengi),
zenger/zenger tös(gök rengi, gök mavisi).

Kşrgşz Türkçesi:kögi /kögü

Ba kurt Türkçesi: köl töslö(kül rengi).

Kşrgşz Türkçesi:kül tös/külgün/surça/sur tük(kül rengi).

Kazak Türkçesi: a šk casđl/salat tük(küf ye ili), külgün/kül tös(kül rengi).

Kumuk ve Balkar Türkçesi: kül betli/külsşpat/kül tük(kül rengi).

Karaçay-Malkar Türkçesi: ş şm bet/kök(kül rengi), kül bet(kül rengi).

Hakas Türkçesi: ah sur(kül rengi).

Çuva Türkçesi: s r (kül rengi).

8.2.Kimyevî Maddeler

Türkiye Türkçesi: asit yeili, cşva mavisi, fosfor yeli, ispirto rengi; katran moru, katran siyahş; kurum karasđ (is siyahş), kükürt sarşş, serolyum mavisi, yaye ili, zehir ye ili.

8.3.Mimarlıkla İlgili Maddeler

Türkiye Türkçesi: beton rengi, kiremit rengi, sşva rengi, la rengi.

Gagavuz Türkçesi:keremed(kiremit rengi).

Karaçay-Malkar Türkçesi: ko un bet(kiremit rengi).

9. Tabiatla İlgili Renk Adlarđ

Türkiye Türkçesi: çimen yeili, kabuk ye ili, kşr rengi, kum grisi, orman yeili, ta rengi, toprak mavisi, toprak rengi (hâkî), toz pembesi, tozlu kahverengi, tozlu sarş, yaprak kşrmşzşş, yaprak kurusu, yaprak yeli, deniz dibi ye ili, deniz mavisi(deniz rengi) iç midye yeili, mercan yeli (mercani) Okyanus mavisi sedef pembesi(sedefi) vapur dumaşşyosun yeili, ate kşrmşzşş (alev kşrmşzşş, ate) duman rengi.

Azerbaycan Türkçesi: ate reng/od rengi, hâki/hâki renk/hâkisteri/toprak renkli

Gagavuz Türkçesi:mercan(mercan rengi).

Yeni Uygur Türkçesi: kum re (kum rengi),

Tatar Türkçesi: kuçkşl(duman rengi)ötöten töse/tötens(duman rengi), tufrak töse(toprak rengi),ya şl yufrak töse(ye il yaprak rengi).

Salim KÜÇÜK

Ba kurt Türkçesi: akhşl sargşl (ate rengi), asşk horq (kşr rengi).

Kazak Türkçesi: koyu cass (orman yeili), ot tüsti (alev kşrmşzşş).

Kumuk ve Balkar Türkçesi: ciyren (alev kşrmşzşş).

Karaçay-Malkar Türkçesi: kök/kşrdşk bet/kök kşrdşk (kşr rengi).

Tuva Türkçesi: burul (kşr renkli).

Altay Türkçesi: boro (kşr renkli).

10. Organ Adlarıyla İlgili Renk Adları

Türkiye Türkçesi: bet rengi (sarşmtşrak bir pembeye yakşn kül rengi, çehrenin rengine benzer ve bal ve soluk nohudi rengini andşrsr bir renk), burun kanş rengi, damar mavişet rengi (et renk, ten rengi), hanşm teni rengi, kan kşrmşzş (kan rengi) kemik rengi safra yeili,

Azerbaycan Türkçesi: et rengi/etrenq (et rengi), gankşrmşzş/kan kşrmşzşş sureti (yüz rengi), zire kî (göz yaş).

Gagavuz Türkçesi: öt e il (öd yeili).

Özbek Türkçesi: cigarrang/cigerrenq (ci er rengi).

Yeni Uygur Türkçesi: ciger re (ci er rengi).

Tatar Türkçesi: ten töse (ten rengi).

Ba kurt Türkçesi: kşzş (kan rengi).

Kazak Türkçesi: a šk kşzş (kan kşrmşzş), tene tü (ten rengi).

Kumuk ve Balkar Türkçesi: kan kşzş (kan rengi, kan kşrmşzşş).

Karaçay-Malkar Türkçesi: kşzş (kan rengi).

Hakas Türkçesi: han-hşzşl, hşzşl (kan kşrmşzşş, kan kşrmşzş).

11. Hastalıklar Adlarıyla İlgili Renk Adları

Türkiye Türkçesi: sşhma sarşş.

12. Dinî Kavramlarla İlgili

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somutlaşma Yoluyla Yapılmış Renk Adları

Türkiye Türkçesi: gece mavisi; sonbahar kışkışı, sonbahar mavisi.

Kazak Türkçesi: koyu kök (gece mavisi).

15. Coğrafya ile İlgili Renk Adları

Türkiye Türkçesi: Akdeniz mavisi.

Kazak Türkçesi: kanşık kök tüş (Akdeniz mavisi).

B. Anlam ve Yapı Yönünden Renk Adları:

1. Güney-Batı Grubu Türk Lehçeleri (Ouz Grubu)

1.1. Türkiye Türkçesi:

Salim KÜÇÜK

koyu mavi, kahverengiye çalan yeşil, yeşile çalar gök rengi, yeşile çalar mor vb. kelime gruplarında somutlaşmadan daha çok benzerlik söz konusudur (Kaymaz 1997: 304-306). Bunlara + msş ekiyle (mavimsi, sarşmsş gibi) olu turulanlarş ve nispet i•siyle oturulmu (beyazî, eflatunî, laciverdî, siyahî, zerî, zifirî gibi) renk adlarşnş da eklemek mümkündür.

1.2. Azerbaycan Türkçesi:

13. yüzyılın sonlarında ve 15. yüzyılın başında hazırlanan ve 1900 yılında Rus Türkolog Melioranski tarafından kaleme alınan ve Sanpetersburg'da yayımlanan Azerbaycan Türkçesinin dil özelliklerini tanıyan bni-Mühennâ Lûgati'nde (Battal 1997) gül rengi karışık olarak boz gül rengi karışık olarak, gülgün ve kışık, gülmeneke karışık olarak ya ş; hatem çiçei rengi manasşnı/bıyûn/beyûn sözcükleri kullanılmıştır.

Renk adlandırılmaları yönünden Türkiye Türkçesine en yakın lehçe Azerbaycan Türkçesidir. Azerbaycan Türkçesinde de somutlaşma yoluyla yapılmış renk adları daha çok çiçek, maden, meyve, sebze ve hayvan adlarından yola çıkılarak oturulmu tur. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesinde de drenk, gendûmî, horuzkuyru, hurmayş, nîlî, sumagş, suretî, sürmeyî/sürmeî, yasemeni, kızırenkleri kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi nispet i•si ile olu turulan somutlaşmalar mevcuttur. Asimani, badşmcani, barştş, beneyi, bu dayş, demiri, ergevani, gehveyi, garpşş, gendûmî, guunî, gülü, gümü, haki/hâkisterî, hurmayş, kremî, nilî, nohudu, poladş, portugali, samanş, sumasuretî, sürmeyî, yasemeni, zeferanş, zeytunî, zikî ve zümrüdü bunların başlıcalarıdır.

Etrenge, horuzkuyruu, kestane rengi, kül rengi ve tunç rengi belirtisiz isim tamlaması ile reng, gankşmşş, gülreng, gül renkli, lalegun, lalerengise şfat tamlaması kurulumdaki somutlaşmalardır.

Menek e ve morkar şış olarak beneve (Van) sözcüü, benöve, benöye ve benöyü (I dşr, Kars) eklerinde Türkiye Türkçesi aşılarında günümüzde de kullanılmaktadır (DSa 1993: 628, 630).

Türkiye Türkçesinde de havai, havai mav kelimelerinin karşışş olarak Farsçada gök, semâ, gökyüzü manasşna gışimâ kelimesi Azerbaycan Türkçesinde asmani/asiman/asimaneklinde ifade edilmektedir.

Farsçada gendûm bu day ve gendûm-gûn bu day rengi/renkli demektir. Sözcük, Azerbaycan Türkçesinde gendûmî ekline dönüşüm tür.

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somutlaşma Yoluyla Yapılan Renk Adları

Bu day renginde olan demektir. Azerbaycan Türkçesinde gendimun yanşında bu day sözcüğü de kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde zarfında dibekte dövülerek yemek yapılan day ya da arpaž kışık olarak gendime (Zonguldak, Gümüşane, Artvin, Erzincan, Malatya, Maraş Kırşehir, Kayseri, Nevşehir, Adana), gendem (Çankırılı), gendime (Çankırılı, Kayseri), gendime (Artvin), gendirme (Ni de), gendime (Samsun, Tokat, Ordu, Giresun, Kars, Erzurum), gendime (Tokat) sözcükleri bugün de kullanılmaktadır (DSb 1993: 1990).

Azerbaycan Türkçesinde horuz guyyuu renginin bir diğer adı horuzbibi/horuzpipiyi yani horozibi'dir (Orucov 1987: 334). Kırmızı rengi karıştırmak için kullanılan bu somutlaşmaya Türkiye Türkçesinde başka lehçelerde rastlanmaz.

Farsçadan nil lâcivert renkli çivit otudur. Azerbaycan Türkçesi kelimeyi nil ekline dönütürerek somutlaşma yapmıştır. Türkiye Türkçesindeki kışık çividi, çivit mavisive çivit rengidir. Ouz Grubunda Türkmen Türkçesinde (nil) ve Uygur-Karlık grubunda Özbek Türkçesinde de (nili) görülen bir somutlaşmadır. Kıpçak Grubu lehçelerinden Baileh lehçesinde kök töş Kırgız Türkçesinde kök Kazak Türkçesinde nil kara kök ve nil kök Karaçay-Malkar Türkçesinde köbdürevüz betli ekinde kullanılmıştır.

Azerbaycan Türkçesindeki saman somutlaşması Türkiye Türkçesinde Gaziantep zinde sarı renk manasına gelmektedir (DSc 1993: 3530). Türkiye Türkçesinde saman rengiyle ilgili olarak yazılan dilbilimsel rengi, samyrisi

Salim KÜÇÜK

Arapça kökenli olan ve ekik vermek için kebaba, hamura ve bazı yemeklere konulan elce ve kšrmšzš taneli sumak Türkiye Türkçesine sumak eklinde geçmiştir. Türkiye Türkçesi aşlarında dala yetien, küçük, kšrmšzš bir çe meyve karlıšš olarak somak (Balškesir, Bursa, Mu la) sözcüü kullanılmaktadır (DSc 1993: 3662). TaS•de (1971: 3576) ise sumak •ekî yemi veren bir bodur aç ve yemiiž eklinde kar Őlanmıřtır.

Farsça kökenli hâk toprak manasına gelmekte olup Azerbaycan Türkçesinde toprak rengi karlıšš olarak hâkisterinin yanında toprak rengi de kullanılır.

Nispet i•si ile oluturulmu ve zeytin renkli manasına gelmez zeytuni Arapça•dır. Türkiye Türkçesinde zeytin rengiyle ilgili olan zeytin rengi, zeytin siyahı, zeytin ye gibi somutlaşmalara rastlanırken Ö grubundan Türkmen Türkçesinde zeytunsarımtŐl, ye rengi kar Őlar. Uygur-Karluk grubunda Yeni-Uygur Türkçesinde zeytunezeytin rengi, kestane rengi, kahverengi demektir. KŐçak grubundan Kazak Türkçesinde ise zâytün zeytin rengi manasına gelir. Tatarlar zeytuneaynŐ zamanda kŐz adlıdır.

Daha çok Divan edebiyatında kâatŐ ŐmŐz gözyŐ manasına gelen Farsçasiri k sözcüü, kelime baş ünsüzü (sz-) de i imiyle Azerbaycan Türkçesinde zire kî•ye dönümü tür. Özetlemek gerekirse Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesinden farklı olarak daha çok Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri dadan somutlaşma yoluyla renk adŐ yapmakta kullanılmıştır.

1.3. Gagavuz Türkçesi:

Gagavuz Türkçesinde somutlaşmalar daha çok çiçek, meyve ve a aç adlarına dayalı olarak üretilmi Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde oldu gibi Gagavuz Türkçesinde de nispet i•si ile oluturulmu somutlaşmalar söz konusudur. Ölgüli, keremedi, kŐbrŐzŐ, neŐli.

Kestene boya, öt i, afran boyasŐfat tamlaması Őumurta sarıŐŐ belirtisiz isim tamlaması kurulunda oluturulmu tür.

RuŐçadiliya leylak velilovŐyleylâkî, lilâ manalarına gelmektedir (Mustafayev ve çerbinin 1972: 370) Lileka veyaliliaka yazŐmlarŐniliya ile ili kilendirmek mümkündür. Nefti isimdir ve Farsçadır. Nefti kelimesi ise Farsça + Arapça eklinde oluturulmu tür.

Salim KÜÇÜK

Bu dayrang, cigarrang/cierreng, gunafa rang/günefe reng, kahvarang/kahvereng, kulrang/külreng, rayhoniyye rang/sıfat tamlaması kurulu undaki somutlaşmalarla kuruni, nili ve semaviye nispeti ile oluşturulmuştur.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak Özbek Türkçesinde kahverengi ve kestane rengi cigerrang ile karşılanmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde rastlaşmış sebze somutlaşması Özbek Türkçesinde kalın ünlüyle sabzve sabzolarak karşılaştığımızdır. Kırmızı renkli somutlaşması ise Özbek Türkçesinde bu dayma söz ekinde ifade edilir.

Tunç ve tunçtan yapılmış manasına gelen Fransızca kökenli bu sözcük Özbek Türkçesinde Rusçanın tesiriyle bronz ekinde dönüşümü tür. Bunun gibi kafur ve kafuri manalarına getirmiş Rusçadır.

2.2. Yeni Uygur Türkçesi:

Yeni Uygur Türkçesinde doğrudan somutlaşma yoluyla yapılmış renk adlarının sonuna genellikle re sözcüğü getirilmiştir. Somutlaşmaların genellikle çiçek, meyve ve maden adlarından üretilmiş ve sıfat tamlaması kurulumunda olduğu görülmüştür.

Asmaniy ve zeytune Yeni Uygur Türkçesinde nispeti ile oluşturulmuş somutlaşmalardandır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Özbek ve Yeni Uygur Türkçesinde kırmızı rengi, koyu kırmızı manasına gelen cigerrang ve bronz rengi karşılığında bronz sözcüğü kullanılmıştır. Çeyiz Yeni Uygur Türkçesinde patlıcan demektir. Yine Yeni Uygurca da kahve rengi karşılığında kahverengini karşılar.

Azerbaycan ve Özbek Türkçelerinden farklı olarak Yeni Uygurcada sebze sebze havuç manasına gelmekte olup turuncu ve portakal renklerini de karşılar. Aynı şekilde Özbek Türkçesinde sebze Kazak Türkçesinde sebze/seyiz Kazak Türkçesinde sebze havuç manasına gelmektedir.

3. Kuzey-Batı Grubu Türk Lehçeleri (Kıpçak Grubu)

3.1. Tatar Türkçesi:

Kuzey-batı grubu lehçeleri içerisinde doğrudan somutlaşma yoluyla renk yapma yönünden Azerbaycan Türkçesinden sonra Türkiye Türkçesine en yakın Tatar Türkçesidir diyebiliriz. Tatar Türkçesinde renk karşılığında renk tūs/tösve buyasözcükleri kullanılmıştır.

Somitlaşmaların genellikle yiyecek-içecek, meyve ve maden adlarına dayalı ve sıfat tamlaması kurulumunda olduğu görülmüştür.

Yşmrtnşn ve yşmrtnşn sarı sözlütili isim tamlaması kurulundaki somutlatırmalardır.

Rusça aslıda pelsin veya eflisun Kazak, Tatar, Özbek, Kumuk, Balkar ve Karaim Türkçelerinde portakal ve turunc demektir. Pelsin/eflisun tös gibi köşgöl sarıda Tatar Türkçesinde portakal rengini ve kavuniçini karışlar. Kahverengi kaşış kullanılarak kongır hayvan donu için kullanılan renklerdenir. Bunun gibiköl tösli ve kölsunun yanındabüz de Tatar Türkçesinde kül rengini kaşlar. Akışl sorğibi kşrçşda kşr rengi manasına gelir. Tatar Türkçesinde saman kaşış kullanılarak salamAltay Türkçesinde de yer almakla birlikte Karaçay lehçesinde olduğibi Altay Türkçesi sözlü ünde de saman rengi somutlatırmasına yer verilmiştir.

Köncet Farsçadan Tatar Türkçesine geçerbir sözcüktür. Kazak Türkçesindeküncit ve Bakurt Türkçesindekunjut susamş kaşlamakla birlikte somutlatırma için kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesi aşılarında susam manasına gelüküncüt (I dır, Bayburt, Kars)kürcü (Adana) ve susam tanesi manasına gelüküncü (Bursa, Bolu, Giresun, Trabzon, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Malatya, Urfa, Gaziantep, Malatya, Ankara, Kayseri, Nide, Konya, Adana, çel, Antalya Mula), künci (Van), küncük(Samsun),künlü (Urfa, çel) sözcükleri bugün de kullanılmaktadır (DSe 1993: 3036).

Rusçadaka tan kestane demektir. Kestane rengini ve tonlarını karışlamak için Tatar Türkçesindeören, katan, koba köşşl, koba, kofi tösli, kongır, kören, kuçğibi birden fazla sözcük kullanılmış görölür. Kur uni manasına gelenPulya ise Rusçadır.

Tatar Türkçesindeören kestane rengiören köşşkestane körmşşş, cirensu ise kestane rengine çalar renk manasına gelir. Kazan Tatar Türkçesinde körmşş at ve tilki sözcüklerini deşlar (TTAS 1981: 781, Kakuk ve Baskı 1999: 27).

3.2. Bakurt Türkçesi:

Rengintös ve buyavsözcükleriyle karışlandır Bakurt Türkçesinde somutlatırmalar genellikle çiçek, yiyecek-içecek, maden ve meyve adlarından türetilmiştir. Önemli bir kösmş sıfat tamlaması kuruludur.

Ki er tösö, limon harışh/limon tösö, yomortkava yomortka harışh belirtisiz isim tamlaması kurulundaki somutlatırmalardır.

•eritilen Ž demektir Korgal sşyaktuekline de kullanılır. Molca korgan
•eritilmi mâiŽ demektir (Seydakmatov 1988: 148-149). Eren (1999: 269)
sözcü ün Mo olcadaki eklini qor alcin olarak vermiştir. Azerbaycan
Türkçesinde gurgu un, Türkmen Türkçesinde gur un, Tatar Türkçesinde
kurga şñ Kşrgşz Türkçesinde korgo un, korgoum, Kazak Türkçesinde
korgaşñ Karakalpak Türkçesinde korgaşñ Nogay Türkçesinde korgaşñ
Özbek Türkçesinde korga im ekilerindedir (Eren 1999-268).

3.4. Kazak Türkçesi:

Tüs, re, tür, boyagve sşr sözcüklerinin rengi kaşlıdşş Kazak
Türkçesinde doğadan somutlaşma yoluyla yapılmış renk adları şññ
lehçelerden farklı olarak genellikle açk, koyu sözcükleriyle
görülür. Somutlaşmada daha çok yiyecek-içecek, meyve ve maden
isimlerinden yararlanılmıştır. Bunların önemli bir kısmı sşfat tamlaması
kurulu undadır.

Biyday ö di, bur ak tüşdi, kola tüşdi, kül tüşti ot tüşti belirtisiz
isim tamlaması kurulundadır. Anarday/narttay (nar gibi), karday (kar
gibi), süttey (süt gibi), kşnaday (kşna gibi) kullanımlarda daha çok
benzerlik hâkimdir. Bunlara Türkiye’de ikamet etmekte olan ve renk
kavramı ştor şl kelimesiyle karşılayan Afganistan Kazakları’na ait
sèteftşrak (sedefimsi, sedef rengi) da ekleyebiliriz (Biray 2009: 475).

Kazak Türkçesinde, Özbek ve Kşrgşz Türkçesinde kalampir kşrmşzş
biber demektir. Kalampir tüşün Türkiye Türkçesindeki kaşlışş
kahverengi’dir (KTLS 1991: 426, 478). Ancak Kazak Türkçesinde kalampir
aynı zamanda kşrmşzş biberi şlamakta olup bir dör adı da Hint
biberidir. Kşrmşzş biberin Burt Türkçesindeki kaşlışş dakşşıl borosur.
Çuva Türkçesinde kullanılap r sözcü de biber manasına gelmekle
birlikte hardal kaşlışş olarsar p r s sözcü ünün kullanıldığı görülür
(Krueger 1961: 226).

3.5. Nogay Türkçesi:

Renk kaşlışşında yaygın olarak sözcü ünün kullanıldığı Nogay
Türkçesinde doğadan somutlaşma yoluyla yapılmış renk adları genellikle
yiyecek-içecek, çiçek, meyve ve sebze adlarından türemiştir.

Konşr tüş, mor tüşve sargışlt kürensşfat tamlaması yomşrtkadşn
sarşş ve yomşrtkadşn ağışe belirtili isim tamlaması kurulundaki
somutlaşmalardır.

Salim KÜÇÜK

Nogay Türkçesinde kahve rengi **kāšš** olarak kofe, konur, mor, morgiştir. Sözcükleri kullanılır. Havuç manasına **gelen** koviye Rusçadır.

Nogay Türkçesi ile ilgili olarak Rusça kaleme alınan ve Djanibekov vd. (1981) tarafından yazılan sözlükte **ada** somutlaştırma yoluyla yapılmış renk adına rastlanmamıştır.

3.6. Kumuk ve Balkar Türkçesi:

Renk kavramının renk, tüs ve bet sözcükleriyle karıştığı Kumuk ve Balkar Türkçesinde **ada** somutlaştırma yoluyla yapılmış renk adı az olup var olanlar da genellikle yiyecek-içecek, çiçek ve maden adlarına dayalıdır.

Kan kızı, kızgıt tüs, kongur tüs, kül betli, külsapat, kültüs, emev tüs, nefli tüs, süt akıfat tamlaması, şmrkan sarışse belirtili isim tamlaması kurulundadır.

Narınca sözcü narıncı ekinde koyu sarı **kāšš**nda Anadolu a şzlarından Bayburt ve Kars'ında, portakal rengi **kāšš** olarak Burdur'da bugün de kullanılmaktadır (DSd 1993: 3239).

Kahverengi **kāšš** olarak bu lehçelerde Türkçeye boyamış sözcüğünün kullanılması dikkat çekicidir. Yine kahverengi **kāšš** olarak kullanılmakla birlikte koyu kestane rengi **kāšš** kullanılmak üzere kongur ve alev kışması **kāšš** hayvan ciyren daha çok hayvan donu olarak **kāšš**za çıkmaktadır. Külsapat ve kül betli ise kül'den türemi sşfat tamlaması kurulu undaki adlandırmalardır. Türkiye Türkçesinde Kumuk ve Balkar Türkçesi sahasında yazılmış sözlük sayışı az oldu için di er somutlatılmalarına ulaşılamamıştır.

3.7. Karaçay-Malkar Türkçesi:

Karaçay-Malkar Türkçesinde rengin **kāšš** betidir. Boyav veya boyaise kullanılan diğer sözcüklerdir. Somutlatılmalarında genellikle maden, çiçek ve ağaç adlarından faydalanılmıştır. Bunların önemli bir kısmı sşfat tamlaması kurulundadır.

Sşfat tamlamaları ve tek kelimedendir **olu** somutlatılmaları **dış**nda gakkış sarışse belirtisiz isim tamlaması kurulundaki tek adlandırmadır. Nogay, Kumuk ve Balkar Türkçelerinden sonra kahverenginin **kāšš** armor sözcüğü Karaçay-Malkar Türkçesinde de **kāšš**za çıkar.

3.8. Karayim (Karay) Türkçesi:

Rengin boyav/boya, sşlov, reng/renk ve tüş sözcükleriyle karışıldış Karaim Türkçesinde dedan somutlaşma yoluyla yapılmış renk adlarının sayışsı azdır. Sonuçta renklerin genellikle yiyecek-içecek, çiçek ve maden isimleriyle oluşturuldu u görölür.

Altın renk ve gümü renk sşfat tamlaması ağş yşmrthanşn/ ağş yumurtanşn ile sarışsı yşmrthanşn/sarışsı yumurtanşn ile tamlananş yer de i tirmi belirtili isim tamlaması kurulundaki somutlaşmalardır. Yşmrthanşn belirtili; yemertka ağş fi ne tüşübelirtisiz isim tamlaması kurulu undadır.

Karaim Türkçesindeki ipkin somutlaşması Eski Uygur Türkçesinde yäbkin, yipin, yipkin, ipkin ~ yipkün eklerinde olup menele rengi demektir. Divanü Lügati't Türkçesinde ipkin eklindedir (Caferolu 1993: 190, 193) . Menele rengi, erguvan renginde olan, konur, koyu kırmışsı manalarına gelir. Kışpçak dönemi eserlerinde Cumanicuta kelime ipkin eklinde olup menele demektir (Toparlş vd. 2007: 113). Clauson (1972: 876) kuzey-batş lehçelerinde ipkin'in mor karışış kullanıldışnş belirtir. Kelimenin yibün, yüpün, yipin, yipün, yipkün, yipgil, yipgin, yepün, epgin, ipgin, ipkin, ipgin gibi de i ik yazışmlarına rastlamak mümkündür (Clauson 1972: 875-876).

Çulha (2006) tarafından yazılan sözlükte ise somutlaşma yoluyla yapılmış renk adlarına rastlanmamış.

4. Kuzey-Do u Grubu Türk Lehçeleri (Sibirya Grubu).

4.1. Yakut (Saha) Türkçesi:

Renk karışış sibekitesözcü ünün kullanıldış Yakut Türkçesinde somutlaşmaya dayalı renk adları azdır. Bunların önemli bir kısmı yiyecek-içecek ve meyve adlarına dayalıdır.

Somitlaşmaların önemli bir kısmı tek kelimedendir. Ciren sibekitesşfat tamlaması kurulundaki tek somutlaşmadır. Hakas Türkçesinde kahverengi karışış kullanılmıyor, Saha Türkçesinde de or'a dönümü tür.

Saha Türkçesinde dedan somutlaşma yoluyla yapılmış renk adlarının tespit etmek için barulan Türkçe-Sahaca sözlük (1995), Türkçeden Sahacayeklinde oldu u için çok güvenilir bir sonuç elde etmek mümkün olmamış.

4.2. Tuva Türkçesi:

Tuva Türkçesi ile ilgili sözlüklerde de somutlaşma yoluyla yapılmış renk adlarının sayısı oldukça azdır. Bir at donu kükür kelimesi (kelime baş k->h- dei imiyle) Tuva Türkçesinde hüre ekline dönüşümü tür. Burul veyabuurul da aynı zamanda bir at donudur. Lehçelerde bu renk genellikle demirleşmiş at kış olarak kullanılmıştır.

4.3. Hakas (Abakan) Türkçesi:

Renk kavramının mast ve ö sözcükleriyle karışmış Hakas Türkçesinde somutlaşmaların genellikle meyve, sebze, çiçek ve maden adlarına dayalı olduğu görülür.

A amsih sarş ah sur, altın sarş han-hşzil, hşzil seepis ö ng, morkov ö ng, küre ö , nirl g ö sşfat tamlamasının a ş belirtili isim tamlaması; nışrha æ ile tigr kögi ise belirtisiz isim tamlaması kurulu undaki somutlaşmalardır.

Açık doru, konur manasına geleneor, küren ve ker aynı zamanda birer at donudur. At donları yönünden Hakas Türkçesi zenginliği katı çökmektedir. Hakas Türkçesinde kahverenginin diğer donlarının da bulmak mümkündür. Örneğin huba açık kahverengine küre koyu kahverengi demektir. Rusça aslı morkov veya morkop Hakas Türkçesinde havuç manasına gelmekle birlikte turuncu rengi deştar.

Krem rengi karşış verileni amsih sarşaslında beyazmış sarş, bej manasına gelmektedir. Hakasçadepis kerpiç ve tulayş karşlar. Dolayışıyla krpis ö ng aslında kiremit rengi olarak da tanımlanabilir. Malahit Rusçada yeş renkli, yontulup parlatılabilen, dal bakışlı, hidratlı karbonat, bakışta, malakit demektir (Naskali vd. 1997: 295). Bır ve kögm kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan tigr kögde tigr gök, hava; kögm ise gök veya yeşimsi demektir.

4.4. Altay Türkçesi:

Altay Türkleri renk karşış olarak kö kelimesini tercih etmişlerdir. Küren ö sşfat tamlaması kurulu undadır. Boro somutlaşmasıyla ilgili olarak sözlükte yer alan boro at (kış at), boro a (gri hayvan; mec. Karaca), boro çşçkar (gri fare; mec. Gri köstebek), boro iyt (gri köpek; mec. Kurt), boro ku (serçe ku), boro momon (gri köstebek) kullanılmaktadır. Boro'nun daha çok gri renk karşış kullanıldığını göstermektedir. Küren di er lehçelerden farklı olarak Altay Türkçesinde esmer kış olarak kullanılmaktadır.

5. Çuva Türkçesi:

Rengin t s ve sar sözcükleriyle karşılaştığı Çuva Türkçesinde do adan somutlaşma yoluyla yapılmış renklerin sayısı az olup genellikle tek kelimedendir.

Çağır sözcüğü bugün Türkiye Türkçesinde karşı Altay Türkçesinde çağır ekinde yaamaktadır (Egorov 1964: 316). Kahverengi, kestane dorusu, kestane rengi karşısında kullanılan h m r sözcüğünün Yeni Uygurcada koyu kahverengi karşılığı olarak, Özbek Türkçesinde kurgur, Kazak Türkçesinde kışır, Tatar Türkçesinde kışır, Baştürk Türkçesinde yaşıl renk, kahverengi, kumral karşı olarak, Türkmen Türkçesinde yaşıl kahverengi karşılığı olarak (Egorov 1964: 291). H m r somutlaşması ise Hakas Türkçesinde koor ve Yakut Türkçesinde khor ile iliştirilebilir.

Çuva Türkçesinde gri, kül rengi, boz ve kışır manalarına gelen s r önsü karşılığı Uygur, Kırgız, Kazak, Kara Kalpak ve Yakut Türkçesinde sur, Türkmen Türkçesinde suur, Tatar Türkçesinde sorş, Baştürk Türkçesinde horo, Altay Türkçesinde koyu kül rengi, koyu boz, koyu gri, koyu kışır karşılığı olarak suurdur (Egorov 1964: 183).

Gök rengi, gök yüzü mavisi karşılığı olarak Çuva Türkçesinde kullanılan kvak sözcüğünün Yeni Uygur, Kırgız, Kazak, Kara Kalpak, Nogay, Hakas ve Altay Türkçesinde kışık kök, Türkmen ve Türkiye Türkçesinde gök, Özbek, Baştürk ve Tatar Türkçesinde kük, Azerbaycan Türkçesinde köy, Tuva Türkçesinde kük-kök, Yakut Türkçesinde küödür (Egorov 1964: 96).

Yine Çuva Türkçesinde kullanılan sap-surayış karşılamak için kullanılan snow-white ve very white ifadelerini dikkate aldığımızda sözcük kar beyaz şeklinde karşılamak mümkünse de bunun mümkün olması ihtimali daha kuvvetlidir (Krueger 1961: 87).

6. Halaç Türkçesi:

Rengin, reng, rang, elvarve boya sözcükleriyle karşılaştığı Halaç Türkçesi Sözlüğünde (Doerfer ve Tezcan 1980) do adan somutlaşma yoluyla yapılmış renklerin genellikle yiyecek adlarıyla türetilmektedir.

Asman rengi yumurka akiri ve yumurka hirüni belirtisiz isim tamlaması kurulundaki somutlaşmalardır.

Azerbaycan, Özbek, Yeni Uygur Türkçelerinden sonra gök mavisi karşılığı olarak kullanılan âsmân kelimesi Halaççada da karşı olarak kullanılmaktadır.

çşkmaktadır. Halaç Türkçesinde kir sarşşşirin, hürün veya hirün ise beyazşş kaşlamaktadır. Sözdün Eski Türkçede örü / ürü / ürüg / yürü / yürüng ekinde yazşmlarş da mevcuttur.

Sonuç

Türkiye Türkçesi dier Türk lehçelerine göre dadan somutlaşma yoluyla yapılmş renk adlarş yönünden daha zengindir ve bunu belli bir kurala oturtmudur. Bu kural dier lehçeler için de geçerlidir. Tespitlerimiz göre Türkiye Türkçesinde dadan somutlaşma yoluyla yapılmş ortalama 360 adet renk adı mevcuttur. Ancak bu zenginlik Türkçe Sözlük•e (2005) göre ince yansımaktadır. Türkçe Sözlük•te (2005) bugün somutlaşma yoluyla yapılmş renklerin sayşş 158•dir. Kaymaz (1997: 251-341), Aksan (1999: 59), Ayvazlı (2001: 65) ve Bayraktar (2003)•şn çalışlarında adı geçen ancak Türkçe Sözlük•te yer almayan daha birçok somutlaşma vardır. Bunlar unlardır: abanoz karasş (abanoz siyahş), akide pembesi, akrep kşzşlş, altşn rengi, altşniliye Ankara armudu yeli, asit ye ili, askerî ye il, asma filizi, ateî, avokado yeli, ayva rengi, bakşr kşzşlş, bakşr pasş, barut esmeri, barut mavisî, bayrak rengi, bet rengi, beton rengi, biftek kşrmşzşşş, billur rengi, Bismark renkli (Bismark kahverengi), bonbon pembesi, büürtlen siyahş, buday renkli, buday sarşşş, budayî, bulut grisi, Bursa yeli, burun kanş rengi, buz mavisî, cam mavisî, camiliye camgöbeî ye ili, can eri i ye ili, canfes kşzşlş, ceviz iye çşva mavisî, civciv sarşşş, çadşrî, çaa rengi, çarpşlmş yumurta sarşşş, çelik grisi, çi dem sarşşş, çikolata rengi, çilek pembesi, çimerî, yçin kşrmşzşşş, damar mavisî, deniz dibi yeli, deniz rengi, domates kşrmşzşşş, dudlu ye (papa an yeili), Ecevit mavisî, Edirne kşrmşzşşş, Emeronli, yerguvan çiçe i rengi, eski tunç rengi, et rengi (et renk, ten rengi), fare grisi, fare tşyü, fşstşk yeli, fildi i sarşşş, fosfor yeli, Fransşz mavisî, fulya sarşşş, fûme rengi, gelincik kşrmşzşşş, gök mavisî, gök rengi, gök taşı, gül kurusu rengi, gül pembesi, gümükarasş, gümü mavi, güvercin kanş kşrmşzşşş, hacş yeli, hanşm teni, hardal sarşşş, hareli neftî, haa pembesi, havacş mavisî, havagazş alevî mavisî, havagazş mavisî, iç midiyeli moru, ngiliz ye ili, ran kşrmşzşşş, irin rengi, ispiro rengi, kabak rengi, Kâbe ye ili, kabuk yeili, kadife laciverdi, kadmiyum sarşşş, kâfur rengi (kâfurî), kâfurî beyaz, kan rengi, kar beyazş, kar mavisî, karanfil yeili, karmen kşrmşzşşş, karmen mavisî, karmen renkli, karpuzukabulî, katran moru, katran siyahş, kayşşş kşzşlş, kayşşş rengi, kehribar sarşşş, keklikaya ş, kestane karasş, kestane kşzşlş, kekşna rengi, kşr rengi, kibritî, kiraz rengi, kömür karasş (kömür siyahş), krom sarşşş, krđm ye kumru gösü, kurun beyazş, kuni mavi, kuru üzüm rengi, kurum karasş

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somutlaşma Yoluyla Yapılmış Renk Adları

(is siyahş), küfrenge, kükürt sarşş, kül mavisi, lâl rengi, leylak moru, macenta kşrmşzşş, madeni beyaz, magnezyum ye ili, maun rengi, menele moru, mercan rengi (mercanî), mimoza sarşş, mine mavisi, mum sarşş, mürekkep siyahş, nar kşzşlş, nar çirgi, narkabuu kşrmşzşş, narkabupembesi, okr sarşş, oksit sarşş, ördek sarşş, papatya sarşşnş (papatya sarşş), paslş sarş, patlşcan moru (patlşcan rengi), pi ayva (ayva pî i), piyano siyahş, portakalî, Prusya mavisi, safir rengi, sahtiyan siyahş, sakşz rengi, sakşz sarşş, saks mavisi, Saksonya mavisi, salatalşk ye ili, sardunya pembesi, sedef pembesi, sedefî, semavî mavi, serolyum mavisi, serpik şırma rengi, Sevr mavisi, sşçan tüyü, sşma sarşş, sşva rengi, sinabr ye ili, sincap grisi, sis mavisi, sankabu u (so anî), sonbahar kşzşlş, sonbahar mavisi, süliye suluboya mavisi, sütlü lacivert, ampanya rengi, arap kşzşlş arap tortusu rengi, eftali çiçe i rengi, eker pembe(si), i e mavisi, ta rengi, tebeir beyazş, toprak mavisi, toz pembesi, tozlu kahverengi, tozlu sarş, ta rengi, turkuaz mavisi, türbe ye ili, Türk çinisi ye ili, Türk ye ili, tütün sarşşnş, utremer (outremer) mavisi, uzay mavisi, üzüm ye ili, Van Dyck esmeri (Van dyke kahverengisi), verenez ye ili, vermiyon kşrmşzşş, vessiliye i ne rengi, ya ye ili, yakut rengi, yaldşz sarşş, yaprak kşrmşzşş, yaprak ye ili, yosun ye ili, zehir ye ili, zeytin a acş ye ili, zeytin siyahş, zeytin ye ili, zümrüt rengi.

Türkolojiye, Türklere ve yabancılara Türkçerisinde kültür aktarışmş yönünden katkıda bulunışca inandışmşz bu çalışmada lehçelere yönelik hazırlanmış bir kşşm sözlükler yardışmşyla atılan somutlaşma yoluyla yapılmış renk adlarınş incelemekle birlikte ilgili lehçelerdeki somutlaşmaların tümünü tespit etmize dair bir iddia taşmşyoruz. Bunun gerçekleşmesi her eyden önce Türkiye Türkçesi, Azerbaycan, Gagavuz, Türkmen, Özbek, Yeni Uygur, Tatar, Bat, Kşrgşz, Kazak, Nogay, Kumuk-Balkar, Karaçay-Malkar, Karayim, Yakut, Tuva, Hakas, Altay, Çuva ve Halaç Türkçelerindeki sözlüklerin muhteva, düzenleni madde ve sayışlarınşn yeterli balş olup, renk adlarınşn eksiksiz ve do ru tespit edilmesi oldukça zahmetli ve yorucu bir çabış gerektirmektedir. Doadan somutlaşma yoluyla yapılmış renk adları, Türkiye Türkçesinde oldu gibi ça da Türk lehçeleri sözlüklerinde de yeterince dikkate alınmırtır.

Bugün ivedi olarak Türk dünyasınş ve Türkiye Türkçesini yakından ilgilendiren bir renkler kitabına veya bir renkler sözlüğe ihtiyaç duyulmaktadış (Kaymaz 1997: 253). Ancak Türk lehçeleriyle ilgili sözlük türündeki çalışmaları önemli bir kşşmş bugünküyle yetersizdir. Özellikle aynı rengin tanışmş sözlükten sözlüğe iklilik göstermektedir.

Salim KÜÇÜK

Örne in Gagavuz Türkçesi ile ilgili sözlüklerde güvezsözcüünün anlamı leylak rengi, leylaki, lila, erguvan rengi, morekilerinde verilmiştir. Zeytingillerden yaprakları kışkırlı bir ağaç olan leylak (*Syringa vulgaris*) ve bu ağacın beyaz, eflatun, veya pembe renkteki çiçeklerinin kullanılması için kullanılan leylak rengi ile baklagillerden eflatunla kırmızımsı arası renkte çiçek açan güzel bir süs ağacı olan erguvan (*Cercis siliquastrum*) ve bu ağacın çiçeğinin rengini karşılayan erguvan rengi sözlüklerde sıkça kullanılmıştır. Yazışmalarında erguvan rengi güzel ve parlak kışkırlı, kırmızımsı, kırmızımsıya yakın, eflatun, eflatunla kırmızımsı arası, eflatunla mor arası, pembe pembemsi sözcükleriyle karşılaştığımız görürüz. Rusça sözlüklerde eflatun renginin İngilizce purple'den bozma (Latince purpura), kırmızımsı manasına da gelen purpur sözcüğüyle de karşılaştığımız görürüz. Erguvan (arguvan) Farsça bir sözcüktür. Türkiye Türkçesinde erguvan rengiyle ilgili olarak arguvan çiçeği rengi, erguvan rengi, arguvanı Azerbaycan Türkçesinde argevani, argevani renk; Gagavuz Türkçesinde güvezi sözcüünün yanında lileka, liliaka; Yeni Uygurcadak şıgüç köküne; Özbek Türkçesinde arguvañ Kırğız Türkçesinde şıgışt kökü lipa gülü Kazak Türkçesinde güngirt kışkırlı Karayim Türkçesinde ipkin, yepkin, yipkin sözcüklerinin kullanıldığı görürüz. Leylak rengiyle ilgili olarak ise Gagavuz Türkçesinde lileka, liliaka; Ba kurt Türkçesinde siren töş Hakas Türkçesinde siren, Halaç Türkçesinde banaf, benef sözcükleri kullanılmıştır. Yine Rusçadan ilgili lehçeye yönelik olarak hazırlanmış sözlüklerde sözcüklerin ilgili lehçedeki karşılıkları tam olarak verilmediği görürüz. Bu durum ilgili lehçeden Rusçaya düzenlenmiş sözlükler için de söz konusudur.

Diğer yandan lehçeler sözlüklerinin önemli bir kısmı Türkiye Türkçesine kazandırılmamıştır. Örneğin Kora'nın (2009: 777-778) belirttiği gibi Yeni Uygur Türkçesi ile ilgili çok sayıda sözlük olmasına rağmen bunlar hâlâ Türkiye Türkçesine aktarılmamıştır. Türkiye Türkçesi ile yazılmış Necip'e ait (2005) Uygur Türkçesi sözlüğünde bu ekliyle yeterli değildir. Üstelik mevcut sözlüklerin önemli bir kısmı eski tarihli olup Rusçadışlar ve Kiril alfabesiyle yazılmıştır. Bunlara ilave olarak Türkiye Türkçesinden diğer lehçelere yönelik yazılmış sözlüklerin sayısı da azdır ve yeterli bir dağılım söz konusu değildir (Kora 2009: 776).

En önemlisi bugün hâlâ sözlük çalışması yapılmamış lehçeler mevcuttur. Örneğin Nogay ve Karakalpak Türkçelerinde Türkiye Türkçesiyle yazılmış sözlük bulmak mümkün değildir. Bu alanda yazılmış Rusça sözlüklerin bir an önce Türkiye Türkçesine aktarılması ilgili sahada çalışma yapacak araştırmacılar için faydalı olacaktır. Bunun gibi Karaçay diline ait Kiril alfabeli Rusça yazılmış Karaçay-Malkar-Orus Sözlük (1989),

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somutlaştırma Yoluyla Yapılmış Renk Adları

Agi ev vd. (1993) tarafından yazılmış Kiril alfabeli Rusça sözlük ve Bakurt Türkçesi ile yazılmış Ethemova ait (1994) Kiril alfabeli sözlükler henüz Türkiye Türkçesine aktarılmamıştır. Diğeryandan tarihî Kuman lehçesi ile Kumuk, Balkar, Karayim lehçeleri üzerine çalışmalar yapacaklar için de sözlük türündeki eserlerde önemli eksikler göze çarpmaktadır (2009: 766).

Sonuç olarak Türk lehçelerine yönelik olarak Türkiye Türkçesi, Rusça ve ilgili lehçelerde yazılmış Latin ve Kiril harfli sözlüklerin önemli bir kısmı eski çalışmalar olup büyük bir kısmında somutlaştırma yoluyla yapılmış renk adlarına ilkin madde içerikleri birbirini tutmamaktadır. Diğeryandan var olan sözlüklerin sayısında da önemli bir dengesizlik gözlenmektedir. Örneğin Azerbaycan sahasındaki sözlüklerin sayısı fazla olmakla birlikte; Hakas, Tuva, Altay, Çuvaşya, Kumuk, Balkar, Bakurt, Karaçay, Karakalpak, Karayim ve Nogay lehçelerine ait sözlüklerin sayısı yok denecek kadar azdır. Bu nedenle kurumsal olarak Türkiye'de ivedi bir ekilde çada Türk lehçelerine yönelik sözlük çalışmalarının hızlandırılmasına ihtiyaç vardır. En önemlisi ilgili lehçelerdeki Kiril harfli Rusça sözlüklerin de bir an önce Türkiye Türkçesine aktarılması Türk dünyası ile kültürel bütünlük yönünden sonsuz fayda sağlayacak ve Türkçenin zenginliği ve oretimine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

ABDULDAEV, E. D. saev (1984), Kırgız Tilinin Tümdürümü Sözdüğü, Frunze: Mektep Basması.

AÇIKGÖZ, Halil, Fuat Ganiyev (1997), Tatarca-Türkçe Sözlük, Editörler: Asiya Rahimova, Prof. Dr. Fuat Ganiyev, İstanbul.

AFANASEV, M. P. vd. (1976), Saha Tışın Dialektologičeskiy Tışında, Dialektologičeskiy Slovar Yakutskogo Yazışka, Moskva: Nauka İzdatelstvo.

AGEV, M. vd. (1993), Bakurt Tilini Hüzlüğü, C. I-II, Meskev: Tarih, Til, Hem Edebiyet İnstitut.

AHMETYANOV, Rifkat (1998), Türkçe-Tatarca Sözlük, Kazan.

AKDOĞAN, Gülser ve Özgür Aydın (1995), Renklerin Adlandırılması ve Dil-Gerçek Sorunu, Dil Dergisi, Ankara, 28. 49-66.

AKDOĞAN, Yağar (1999), Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük, İstanbul: Beir Kitabevi.

AKSAN, Doğan (1995), Her Yönüyle Dil ve Ana Çizgileriyle Dilbilim, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Salim KÜÇÜK

--- (1999), Türkçenin Gücü, Ankara: Bilgi Yayınevi.

AKSU, Nurettin, Ayfer İşk (hızl.) (1997), Türkiye Türkçesi-Kırgız Türkçesi Sözdüğü, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ALTAYLI, Seyfettin (1994), Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü C.I-II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ARIKO LU, Ekrem (2005), Örneklilik Hakasça-Türkçe Sözlük, Ankara: Akça Yayınları.

ARIKO LU, Ekrem, Klara Kuular (2003), Tuva Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

AYVAZO LU, Be ir (2001), •Çiçek ve Renk Adlarına Dair, Türk Yurdu, Ankara, 162-163 (21):62-65.

BABOGLU, Nicolae, Ignat Baboglu (1998), Gagavuzça-Romınca, Romınca-Gagavuzça Sözlük, Orta: Lumşna.

BASKAKOV, N. A. vd. (1991), Gagavuz Türkçesinin Sözlüğü (çev. Abdülmecit Do ru, smail Kaynak), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

BASKAKOV, N. A., T. M. To çakakova (1999), Altayca Türkçe Sözlük, (çev. Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BASKAKOVA, H. A. (1963), Nogaysko-Russkiy Slovar, Nogay Orta Sözlük, Moskva.

BASKAKOVA, N. A. vd. (hızl.) (1974), Karaimsko-Russko-Polskiy Slovar, Moskva: zdatelstvo •Russkiy Yazışk.

BATTAL, Aptullah (1997), İbn-i Mühennâ Lûgati, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BAYN YAZOV, Ayabek, Canar Bayniyazova (2007), Türk Kazaka Sözlük, Editör: Kenan Koç, Almatı.

BAYRAKTAR, Nesrin (2003), Renk Adlarının Türkçenin Söz Varlığına Katkıları, VIII. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şöleni, 16-20 Ekim, Çanakkale.

BAYRAM, Bülent (2007), Çuva Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Konya: Tablet Yayınları.

B RAY, Nergis (2009), Türkiye'deki Afgan Kazaklar, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BOROVKOV, A. K. vd. (1959), Üzbekçe-Rusça Sözlük, Moskva: Davlat Ne riya.

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somuttırma Yoluyla Yapılmamış Renk Adları

CAFERO LU, Ahmet (1993), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul: Enderun Kitabevi.

C RTAUTAS, Ilse Laude (1961), Der Gebrauch Der Farbbezeichnungen In Den Turkdialekten, Ural-Altäische Bibliothek, Fortsetzung Der •Ungarischen Bibliothek, Herausgegeben von: Omeljan Pritsak, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

CLAUSON, Sir Gerard (1972), An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford: Clarendon Press.

CUMAKUNOVA, Güلزira (2005), Türkçe-Kırgızca Sözlük, Baki: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.

ÇENEL, İhan (1982-1983), •Türkmen Türkçesi Sözlüğü, TDAY Belleten, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 29-84.

ÇULHA, Tülay (2006), Karayca'nın Kısa Sözlüğü, Karayca-Türkçe Kısa Sözlük, Yayınlayan: Mehmet Ölmez, İstanbul: Kebikeç Yayınları.

DEVEL, Hayati (1992), Azerbaycan Türkçesi Lügati, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.

DJAN BEKOV, E. A. vd. (1981), Russko-Nogayskiy Slovar, Otkritvenno-Političeskoy Terminologiy, Çerkessk.

DOERFER, Gerhard, Semih Tezcan (1980), Wörterbuch Des Chaladsch, Editör: Edmond Schütz, Budapest: Akademiai Kiado.

DO AN, Smail (2007), Mayalar ve Türklük, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.

--- (Tarihsiz), Kumuk Türkçesi Sözlüğü, Basılmamış Eser.

DERLEME SÖZLÜĞÜ Ü (DSa) (1993), C. II, B, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

--- DSb (1993), C. VI, G, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

--- DSc (1993), C. VIII, K, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

--- DSd (1993), C. IX, L-R, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

--- DSe (1993), C. X, S-T, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EGOROV, V. G. (1964), Etimologičeskiy Slovar Çustogo Yazška. Çeboksar: Çuvakoe Knijnoe zdatelstvo.

ETHEMOW, M. H. (hzi.) (1994), Bakurt Tilinin Grammatika Hüzlügi, Ufu.

GAN YEV, Fuat vd. (1997), Tatarca-Türkçe Sözlük, Kazan-Moskva: Kazan Yayınları.

Salim KÜÇÜK

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somutlaşma Yoluyla Yapılmış Renk Adları

KARAÇAY-MALKAR-ORUS SÖZLÜK (1989), (Redaktörler: E. R. Teniçeva, H. . Suyunçeva), Moskva: Karayay-Çerkesçe Sözlükleri

Salim KÜÇÜK

- (1981). Orşın-Kazaka Sözdük, C. II, Almatı.
- MUSTAFAYEV, E. M. E., V. G. Çerbinin (1972), Rusça-Türkçe Sözlük, Moskova: Sovetskaya Entsiklopediya Yayşnevi.
- NASKAL , Emine Gürsoy vd. (2007), Hakasça-Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayşnlarş.
- NEC P, Emir Necipoviç (2005), Yeni Uygur Türkçesi Sözlü (çev. Yrd. Doç. Dr. kilil Kurban), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayşnlarş.
- NEMETH, Gyula (1990), Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlü (çev. Prof. Dr. Kemal Aytaç), Ankara: Kültür Bakanlış Yayşnlarş.
- N ZAMEDD N, Mahmud, Erturul Yaman (1993), Türkçe-Özbekçe, Özbekçe-Türkçe Lugat, Editör: Tahir Kahhar, Kent: Gafur Gulam Namşndaki Edebiyat ve Sanat Neiyat.
- ORUCOV, E. E. (1966), Azerbaycan Dilinirzahlş Lügeti, C.I, Bakş: Elmler Akademiyasş Neiyatş.
- (1980), Azerbaycan Dilinin zahlş Lügeti, C.II, Bakş: Elmler Akademiyasş Neiyatş.
- (1983), Azerbaycan Dilinirzahlş Lügeti, C.III, Bakş: Elm Neiyatş.
- (1987), Azerbaycan Dilinirzahlş Lügeti, C.IV, Bakş: Elm Neiyatş.
- ORUZBAEVA, B. O. vd. (1988), Russko-Kirgizskiy Slovar, Orusça-Kşrgşzça Sözdük, Bredaktör: B. O. Oruzbaeva, Frunze.
- ÖNER, Mustafa (2009), Kazan-Tatar Türkçesi SözlüAnkara: Türk Dil Kurumu Yayşnlarş.
- ÖZKAN, Nevzat (1996), Gagavuz Türkçesi Grameri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayşnlarş.
- PRÖHLE, Wilhelm (1991), Karaçay Lehçesi Sözlü (çev. Prof. Dr. Kemal Aytaç), Ankara: Kültür Bakanlış Yayşnlarş.
- REB, David (2004), Krşmçakskiy Yazşk, Krşmçaksko-Russkiy Slovar, Simferopol: Dolya.
- RUSCA-TURKCE LUGET (RTL) (1928, 1929), Russko-Tyurkskiy Slovar, C. I, II, Bakş: Azern.
- SEYDAKMATOV, K. (1988), KşrgşzTilinin Kşskaça Etimologiyalşk Sözdüğü, Frunzelim Basmasş.
- TAM R, Ferhat (1989), Barköl•den Kazak Türkçesi Metinleri (Gramer-Metin-Sözlük), Ankara: Türk Kültürü Arařma Enstitüsü Yayşnlarş.

Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somuttırma Yoluyla Yapılmış Renk Adları

TARAMA SÖZLÜĞÜ (TaS) (1971), C. V, O-T, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TAVKUL, Ufuk (1989). •Başlıktan Derlenen Karayca Sözlük, TDAY Belleteni, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 193-254.

--- (2000), Karayca-Malkar Türkçesi Sözlüğü Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TEKİN, Talat vd. (hiz.) (1995), Türkmence-Türkçe Sözlük, Ankara: Simurg Yayınları.

TOPARLI, Recep vd. (2007), Kıpçak Türkçesi Sözlüğü Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TATAR TELENE A LATMALI SÜZLEGE (TTAS) (1977), C. I, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

--- (1979), C. II, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

--- (1981), C. III, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

TATARÇA-TÖREKÇE SÜZLEK (TTS) (1997), Kazan-Moskovnsan Neşriyatı.

TUZGUÇ, Necip Emir (1968), Uygurca-Rusça Lugat, Moskva: Sovetskaya Ensiklopediya Neşriyatı.

TÜRKÇE SÖZLÜK (2005), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TÜRK YEDE HALK A ZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ (1963-1982), C. 1-12, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TÜRKMEN DİLİ SÖZLÜĞÜ (1962), Agabat: Türkmenistan SSR İlimler Akademiyası Neşriyatı.

URAKS N, Z. G. (Hiz.) (1996), Bakorta-Rusça Sözlük, Meskey: Neşriyatı, Digora, Russkiy Yazış.

VASILEV, Yuriy (Çarğıstay) (1995), Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YAMAN, Ertuğrul, Nizamiddin Mahmud (1998), Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Karşılaştırmalı Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YUDAH N, K. K. (1988), Kırgız Sözlüğü, C. II, Çev. Abdullah Taymas, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

--- (1994). Kırgız Sözlüğü, C. I, Çev. Abdullah Taymas, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Salim KÜÇÜK

YUSUF, Berdak (1993), Türkçe-Uzbekça ve Uzbekça-Türkçe Lugat, Ta kent.

YUSUF, Berdak, Mehmet Mahur Tulum (1994), Özbekistan Türkçesi-Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesi-Özbekistan Türkçesi İstanbul: Türk Dünyası Ara tirmaları Vakfı.

ZEYNULL NA, G. D. (1996), Türkçe-Bakurtça Bakurtça-Türkçe Sözlük, Öfö: Ba kortostan •KitapZ Nariete.